

PERO DE AVENDAÑO

Federiko Krutwig Sagredo

Nire aitonaren izena' Martin Avendañoko zen. Hura oso zaharra zenean, eta ni oso gaztea, ezagutu ukhan nuen, bainan gure aitak' aitonari buruzko ixtorioa kontatu zeraukun. Nire aitona' urthe hauietan eta gaztea zela' Genuara eta Amalfira joan zen, eta hemen oso ongi nauegatzen ikasi zuen. Askotan Bilbora ta Bermeiora ethorten zen, bainan egun batetan desagerita ez zen itzuli oso zaharra zen baino lehen. Gure aitari kontatu zeraukonez genuar batzuekin mundua ikhustera joan zen, zeren-eta orduan erraiten hasi ziren bezala' mundua borobila zateken, eta nire aitonak' zoriontsuen uharteak ikhusi nahi bait zuen. Orduan huni buruz' Genuan gauza mirarigarriak entzun zituen, eta huntara Fiorentzara joan zen. Hemen nire aitonak ikasi zitazakenek' mundu berri bati buruz verba egiten zuten. Fiorentzan gubernuan Collucio Salutati zegoen eta edonundik jakitun handiak ethorriak ziren, batez ere Konstantinupolitik, hauietan Emmanuel Khrysoloras.

Egun batetan horrela nire aitonak' genuar, pisatar eta bizkaitar batzuekin nao handi batetan, eta Fiorentzako jaunek emanikako laguntza bati esker, Kalperen Haitzaren aurrean pasatuaz' Itsaso Beltz handian sartu ziren. Nire aitonak' aitari kontatzen zeraukonez' Itxaso Beltz hortan egun batetan ekhaitz handi-handi batzuen ostean' ontzia galdu zitzaizen eta bera uharte ez-ezagunaren ezpondetan atzarri

zen. Horko genteak' zuriak ziren, baina behar bada gu baino handixeago... eta nire aitonari haren ondoan bildu ziren uhartetar batzu hizkuntza ezagutu batez mintzatu zitzaizkion. Erran dudana bezala nire aitona bizkaitarra zen, eta bere aburuz horko uharte haien gizon primitivuen hizkuntza ia-ia euskara bezalakoa zen. Herri huntako gizonek eta emaztekiek ez zeduzkaten gure janzkiak bezalakorik, baizik eta ardi larruez jantzita zegoen.

Huna hemen uharte huni buruz nire aitona kontatu zeraukuna: Uharte huntan zakhur eta orak zituzten, eta jateko okela bezala ardiak eta ahuntzak. Batez ere ahuntzak edonun zegoen, eta hunela jakin zuen nola uharte huni askotan AHUNTZ-UHARTE izena emaiten zioten, baina bertze batzuetan ere *Mahatserri* edo ta *Titerogaitza*. Nire aitona heldu zenean, oso bakhetsu zen herri hau' errege eta erregina baten gubernu baten menpean bizi ziren. Errege hunen izena Zontzamatzen zen, eta Erreginarena' Fayna. Erregeak eta erreginak Martin de Avendaño, nire aitona, beren etxerat eraman zuten, horko janzki berriak eman zerauzkioten, zeren eta nire aitona' berenak ia galdu bait zituen, eta errege ta erreginarekin heien etxean bizi zen. Hemen etxeak' harriez eginak dira harpeak bai liren, baina nola eguraldia oso ona bait da, perilorik gabe dagotza. Zontzamatzek jadanik seme bat eduki ukhan zuen' Fayna erreginarekin. Uharte huntan ekhandu estrainioak dagotza' huntara gauzak guztiok' heien artean guztiak partekatzen dituzte. Huntara ere nola nire aitona' erregearen etxean bizi bait zen, erreginarekin ere amodioa eduki zuen, eta Zontzamatzek oso pozik ikhusi zuen nola nire aitona Fayna erregina maithatzen zuen. Hunela nire aitona eta Fayna' alaba bat eduki zuten, eta huni orduan Iko izena eman zioten. Zontzamatzen erregeak kontatu zeraukon bezala, Iko eta bere neba Tiguafoia elkharrekin ezkonduko ziren, zeren eta hau errege eta gizon handien familetan ohitura zen.

Gure aitona Ahuntzuharteko gendeei gauzarik asko irakatsi zerauen... hortara' egun batetan uharte huntan naio handi bat ageri zenean, eta nire aitona berriro, Bizkaira itzultzen

zenean' uhartetar guztiok nigar egiten zuten, batez ere Fayna ederrak, bere besoetan orduan Iko zedukalarik.

Neuk' hau guztia jakin nuenean, nire aitona bizi izan zen Zoriontsuen Uharte hortara joaiteko nahia nuen. Gaztela ta Bizkaiko iraultzeak' Enriko II hil zenetik, eta haren postuan Iban II eta Katalin Lakasterkoa gubernura ethorten zirelarik, nire herria utzi nuen, eta Frantziaren Erregearen menpean zegoen Doniban-Lohitzunera joan nintzen. Hiri huntan adiskidetu nintzen Johannes de Bethancurt jaunarekin, eta nik neure aitonari buruz nekitzan gauzak kontatu nerauzkion. Jaun hori Larrozelekoa zen, eta orduan uharte hauietara joaiteko gerthurik zegoen, Halakotz Gaztelara joan zen, errege Iban ezagutzen bait zuen, eta heianganik diru lort zitekela uste bait zuen, hunelako expedizione handi baten egiteko.

Johannes de Bethencortek' expediziona aphailatu zuen, eta harekin nitaz bertzalde Gadifer de la Salle ere ethorten zen, halaber gudarien talde bat, eta Jaunaren erleginoa infidelen artean zabaltzekotz, Fray Pedro Bontier eta On Iban Le Verrier.

Uharte huntara heldu ginen 1417 A.D. delakoan. Urthe huntan uharte hunen erregearen izena Guadarfea zen. Nola errege hunek nire aitona ezagutu ukhan zuen eta hari buruz hospea uhartean oso ona bait zen, halatan berehala bere erresuma Gaztelako Erregearen zainpean eman zuen. Bethencortek uharte hunen izena aldatu nahi zuen eta Ahuntzuharte izenaren orde' Lanzarote izena eman zion, Lancelot heroiairen baithan pentsatzen zuela. Uharte hunen genteak gure adiskideak bilhakatu ziren, bainan gauzak ziguratzekotz Bethencortek egoitza berri bat iraikei zuen' gatzelu bat bai lizen, eta lehen hiri huni Rubikon izena eman zeraukon.

Uharte osoa ikhuskatu genuenean eta jakin nola uharte huntatik hurbil bertze uharte bat, hadiagoa zegoen. Eta haren izena ERBENA zela ikasi genuen. Huntara egun batetan Gadifer de la Salle eta Ramon de Lenedan kapitaineekin hara joan ginen. Bainan uharte hau oso zabala izanarren, ez ge-

nuen personarik ikhusten, guztiok gure aurrean ihes egin zutela iruditzen zitzaikun. Berhain geu Erbenaren menperatzeraz joan ginen bitartean Johanes de Bethankort tropa eta gizon berrien bilha Izpailira joan zen. Bainan gurekin ethorri ziren tropetan gizon gaizto bat ere ba zegoen, eta hura Bertin de Berenbal zen, eta geu kanpoan gegozen bitartean, hark pentsatu zuen nola uhartearen errege bilhaka ziteken. Huntara egun batetan eta engainoaz' Ahuntzuhartearen genteak Alde-Handian izeneko herrian bildu zituen, eta bazkaltzen zirela lothu zituen gatheez, Izpailiarat katibuak bezala esklaboen merkatuan saltzeko asmoaz. Bainan nola uharte huntan gizon indartsu batzu bait zegoen, hortara Aguako gizon indartsu batek ihes egin zezaken, bai eta geroagoz Guadarfeak ere. Uharteko gizonak bildu ziren eta Rubikon gaztelua etsi zuten. Benerbalek berarekin katibu hartu zituen gizon eta emazteekin ihes egin zezaken, eta Izpailira heldu zen, non eta berarekin ekharten zituen personak eskalboak legez saldu zituen. Bainan orduan' Izpailian ere Bethankourt ba zegoen eta Gaztelako Erregeari eskatu zeraukon Uhartearak konquistatzeko agintza eman ziezola. Bethankurt berriro Ahuntzuhartera itzuli zen, bainan orain' uhartetarrak albaratu ziren Guadarfearen aginduarenpean. Gathazka handiak gaztelarrek egin zituzten. Bainan bethi herri guztietan traidoreak egoiten dira, eta huntara Atxa izeneko persona bat ageri zen Gadiferen kanpamenduan eta giristino bilhakatu nahi zuela erran, bai eta jakin zerauen zein lekhotan Guadarfea eta bere lagunak zegoen. Hauk' Akatife herriaren inguruenatn Zontzamatzek iraikei gaztelu batean zegoen... Horra heldu baino lehen gathazka handi bat izan zen, non eta gaztelauk gudaririk asko galdu zuten, bainan Atxari esker gaztelarrak Akatifen sartu ziren, eta Ahuntzuharteko gudari guztiak kaptibatu zituzten. Rubikon gaztelura eramaiten zituela' gathazka handi izan zen lekhotik pasatu ziren, eta nola orduan ere eroritako gaztelau gudariak ehortzi gabe bait zegoen, Gadifer hasarratu zen, eta Guadarfearen loktenenta zen Albi, hor berton mendeku gisa hil nahi zuen. Guadarfeak hau jakin zuenean Gadifer garna joan zen, eta Albiren postuan bere burua eskaini zeraukon, zeren eta erraiten zeraukonez, Albi bere loktenenta bai-

zik izanik ez zen. Hau Gadiferek entzun zuenean' hunelako gogo handiaren aurrean biok barkhatu zituen eta gaztigatu gabe utzi zituen.

Rubikonen gatibu zegozelarik' heiangana ethorri zen Atxa, eta giristino bilhakatu behar zutela erran zerauen, bainan Gaudarfeak erran zeraukon: «*Hora tronkegabe!*» (hau bait da gure hizkuntzan: *hora (zakhurra) ahalkegabea!*) Guadarfeak berriro bere gatheak aphurtu zituen eta itzuri egin zen. Hunela Ahuntzuhartekoek berriro beren printzea zendukaten, eta hola egun batetan Atxa atxilothu zuten. Hura orduan hil zuten eta erre. Berhain gaztelarren botherea handiegi zen, eta huntara ere egun batetan guztiok giristino bilhakatu ziren, eta uharte huntan jarkitza hamaitu zen.

Bainan hemen jakin genuen nola hurbilago edo urrunxeago bertze uharte batzu bait zegoen: hauietan dudaraik gabe *Guantxen-Etxea* izeneztatzen zutena, gero bertze uharte handi baten izena: *Tamaran* zen. Bainan ba zegoen bertze hirur uharte ttipiangoak: *Gomera*, *Hezero* ta *Benagora*.

Orduan neuk deliberatu nuen Izpailira joaiten Gaztelako Erregearekin mintzatzekotz, zeren eta bitartean gaztelar geizto batzu gugana ethorri bait ziren, eta neuk nolabait nire izeba Ikoren gentea jagon behar bait nuen. Horrela Erregearen orden batekin Gomerara joan nintzen.

Urthe huntan jadanik Gomeran ba zegoen jaun eta tynran-noa bai lizen Peraza. Eta hau baino gehiago bertze uhartetatik ethorri ziren kapitain batzu ere eho zituen. Gaztelarrak uharte huntara ethorri baino lehen laur zathitan banandurik zegoen, hau da, laur herrialde beren buruzagiekin. Herrialde hauiek izen hok zituzten *Agona*, *Mulagua*, *Ipharlan* eta *Arona*, eta buruzagiek: *Aguahabirehe*, *Abergekeia*, *Aguahal* eta *Unihepe*. Uharte hunen genteak oso indartsu eta handiak ziren, bertze uharreetan ere baino indartsuago, heien hizkuntza ia ia Bizkaikoa zen, eta ba zuten mintzatzeko forma bat, xorien arauetara, txistu egiten mintzaten bait ziren. Uharte hunen nativuek' Peraza baino lehen' heldu ziren gaztelar kapitainen kontra gathazka handiak eduki zituzten, eta gehie-

netan buruzagitu ziren. Ba zituzten heien artean azti hospetsu batzu, hauietan batez ere Eiutxe izeneko bat. Hunek ere nolabaiteko erlegino bat irakatsi zerauen, erraiten ezen Zeruan Jaun bat zegoela, zeinen izena *Orahan* bait zen, hau da *Ortze-jaun*. Hau' bere aburuz gizonen egiazko jainkoa ta adiskidea zen, Herriak hala-ere askotan adoratzten zuen *Hirguan* izeneko jinko bat, eta hura Asten-Eheitan bizi zela zioiten, Hau da: *Hir-guan* = *Firu gizona*, ardi batek bezala hilez bethea bait zegoen, eta hoiien hizkuntzan *guan*, gizona bait da. Asten Eheita Gomeran lekhu baten izena zen, hau da bizkaiaraz: *Haitzen Iffernua*.

Uharte hunen aztiak ere' eresi batzu egin zituzten, zeinetan ere gaztelarren kontrako gathazkei buruz mintzo bait ziren; hauietan ezagutuena zen hauxe:

Aika, maraga ait-itu, aguak hal maika geré

Dema atsi hani, neiga haru bizi ale-malai.

Hau da bizkaiaraz

Jaiki! ongiethorri ait-zintez, hauzoek hil (dute) ama gurea,

Dela atxi (bildu garen) hani (ordua), neba gura (dot) bizi, galdu (garelakotz).

Uharte huntako gizonek ere ardi-larruzko janzkiak zituzten, eta gerriko gorri batetaz finkatzen. Hede gorriak' *tainaste* (hau da: *tain-atze*) delakoaren erroetatik atheratzen zituzten kara batetaz karaztatzen zituzten, eta gure zamarrak bezalako janzkiak ere batzuetan zituzten, zeinen izena *tamarko* bait zen.

Hernán Peraza uharte huntan' Ena Betriz de Bobadilla bere emaztearekin bizi zen. Nahiz eta Ena Beatriz oso ederra ta polita zen; German Fernandezek namoratuta zen gomera tar nekatila batetan, eta hauxe bere amorantea zen. Gomera tar neskatila hunen izena *Ibaia* zen, eta Guahedun izeneko harpe batetan bizi. Nola Peraza tyranno bat bait zen, Gomerako gizonek hura hil nahi zuten, eta huntara Hupalupu ize-

neko buruzagi baten agintzapean bildu ziren Mulahuako genteak. Guztiok ba zekiten nola egun batetan Hernan Peraza bakharrik, ezkutaria batekin eta paie batekin ethortzen zen. Gomeratarretan batez ere kapitain ona zen Huatakopertxe izeneko gudularia... Haukiek' Peraza zegoen harpea inguratu zuten. Orduan Ibaiak' hau ikhusi bait zituen, bere maithaleari emaztekin janzkiak eman ziozkan ihes egin zezantzat, bainan itzurten zenean Gomerako emazteki zahar bat ezagutu zuen, eta orduan dioitenez Ibaiak erran zeraukon amoran-teari bere hizkuntzaz:

Ahe ihes ohake, haben tamarez. Hau Bizkaiko hizkuntzaz bait da: *Oha ihes, ohake! hemen dathortza* Gaztelarrak hola ihes egin zezaken, eta geroz gomerarren kontra mendeku egitera bidali zuen Pedro de Vera, nafar buruzagi bat. Hunek batez ere gomeratarren kontrako gorrotoa erakhutsi zuen, Bere osteaz atakatu zuen Garagonatxe, non eta gomertarrak ihesik bait zegoen. Beratarrak' genteari amnistia ta barkhamendua eskaini zeraukion, bainan gomeratarrak hartu zituenean guztiok eho zituen. Bainan ez bakharrik albaratu zirenak, geroago *Agaña* izeneko herrira joan zen, eta hemen bizi ziren persona guztiak atxilothu zituen eta San Sebastian izeneko gaztelarren hirira heldu baino lehen' bidean kanariar guztiak hil zituen. Huntara errurik ez zituzten personarik asko eho zituen, eta bertze batzu atxilothu eta esklaboak bezala sal zitzatentzat Izpailirat bidali zituen, edo ta batzuetan gerthatu zen bezala Alonso de Cotarekin triskantza handiak egin zituen. Hunek berarekin atxilothu gomeratarren eramaiten zuen esklabogaien kargamendua, Ahuntzuhartera heldu baino lehen guztiak uretara bota zituen. Hau Gomeran gerthatzen zela, hor ba zegoen oso persona noble bat, On Juan de Frias izeneko Apezpikua. Hura jaiki zen Peraza eta batez ere Beratarraren kontra erraiten zerauela, errubakoen ehotza debekaturik zegoela, eta ezin egin zezaketela, huntaz gainera persona hau jadanik giristino zirela, eta ezin bidal zitezkelanehora ere esklaboak bai liren saltzekotz. Perazak orduan Friasi hil nahi zuela erran zeraukon. Mementu huntan neu Friasekin Izpailira joan nintzen eta Perazaren eta Beratarraren kondukta geiztoa salhatu generaukon Erregeri. Erregeak'

gomeratarrak gizon libroak zirela jakin-arazi zeraukun eta Peraza ta Beratarra uhartetik ekhendu zituen eta Izpailirat preso eramán. Hemen gatheaz kargaturik gartzelan sartu zicen, eta gartzelan urtherik asko egonaz geroz Peraza legenardun hil zen. Erregek' Izpailian zegozen gomeratarrak libratu zituen, eta beren uhartera atzera itzul zitezela utzi zituen. Bainan bitartean... gartzelar geizto hauiek uharte huntan personarik asko eho zituzten.

Uharte nabusiak menperatu baino lehen, hau da Tamaran, Benagora ta Guantxen-Etxea menperatu baino lehen urtherik asko pasatu ziren. Uharte ttipietan dudarik gabe ttipiena' Hezero izenekoa da. Gartzelarrek Batzuetan Herro ta Fierro izenak emaiten zerauzkioten, berhain urharte huntan nehun ere ez dago burdinarik... bai eta erran genezake urarik ere ez dagoela. Nola ithurbururik ez bait zegoen' gartzelarrek beren buruari galde egiten zioten, nondik hezerotarrek behar zuten ura atheratzen zuten. Hezero huntan zuhaitze mirakuilutsu bat dago zeinen izena GAROA bait da, Ez da haritz bat bezala, zeren eta haren adarrak eta orstoak ia ia sustraiak bezalakoak bait dira, oso handia da ezki bat bai lizen. *Garo* hunen azpian sortzen da ithurburu bat. Zuhaitze hunek' gabetan haren inguruan aërean dagoen hezetasuna biltzen du bere adarretan, bere erro-besoetan, eta azpian hunela artzen duen ur guztia biltzen du tegi batetan. Hunela Hezerotarrek Garoa izeneko zuhaitze sainduari esker ura dute, nahi duten bezainbertze.

Hezerotarrek ba dute erlegino bat, eta haren jainkoari *Eraorahan* izena demote, eta ba dute jainkosa bat' *Moneiba* izenekoa. Bi jainko hauk' beren aburuz uharte hunen Arkhaitzen thini gorenentan bizi diratezke, bainan heien debruak zerrri baten aspektua izanez, *Haitzen-Eheita* batetan bizi dela dioite. Uharte hunen ohidurak ere eso bikainak dira: hemen gizon batbederak nahi dituen emazteki guztiekin ezkontzen da, eta halaber emaztekiek, nahi ditucen gizon guztiekin; arrebak nebekin ere bai. Ba dute uharte huntan ere gaizkileak sartzeko gartzela bat, lurpean, zeinaren izena *bensiaharea* den. Oso koldarrak ziren uharte hunen genteak, eta

ohoin ba arrapatzen dutenean, lehen aldiz begi bat khentzen diote, eta bigarren aldian bertzea hunela itsu izanki ez lezake ebats.

Uharte hau' askotan gure munduaren azken thokia dela erran dugu, neuk Amalfin eta Genuan entzun dudan bezala ez dago holakorik. Uharte hauietako genteak gauzarik askotan bere orhoitzapena galdu dute, eta orain ere ez dakite, ontziak egiten uharte batetik bertzera joaiteko, bainan Hezeron egon nintzanean gauza miragarri batzu entzun nituen. Berhain uharte huntan Ione izeneko azti bat egonik zen, zeinek hil baino lehen prophetizatu bai zuen ezen bere gorputza hautsa bilhaka ledin egunean, itxasoaren gainean urrunetik *Eranoran* (hau da: *herri guztien jauna*) izena duen jainkoa adoratzen luen herria ethorriko zela, jainko hau adoratu ta goretsi behar zutela. Hunela hil zenean heien ohiduraren arauera, harpe batetan sartu zuten. Eta huna nola bere gorputha erhaustu zenean... hilabete batzu pasatuaz' geroz gaztelarrak beren untziez ageri ziren. Hezerotarrek. prophe-teia huntan sinhisten zutela' ez zuten ezein ere jarkitza egin, eta gaztelarrak egiazko jaunaren apostoloak bai liren agurtu zituzten.

Uharte huntan ere ba zuten eresi bat, niri kontatu zerautatenena. Hunen arauera kantatzen dute nola neskatila bat Agarfu izeneko muthil bateran maithemindua zuen eta bere maithalea gauza guztiak baino gehiago nahi zuen. Huna hemen eresi hau:

Mi mera haná, zinu zinhuhá?

ahemen, aten, haran

Ba ze Agarfuk be nere naza.

Hau bait da Bizkaiko hizkuntzan:

Ni naroa huna? Zertara zenuke?

Esnea, ura, ogia (huruna)?

Ba ze Agarfuk beha nahi naza

(Agarfuk behatu nahi ez ba naza).

Ba ziren orain dano uharte nabusiak beren egiazko jaun-
nen eskuetan... Batzuek erraiten zutenez, urrengoa menpera-
tzekotz Tamaran izan ziteken... Neu' bitartean, hemen nire
Iko izebaren herrietara berriro itzuli nintzela, neure lana
egin ba nuela pentsatzen nuen, eta Bizkaira itzuli nahi ez
bait nuen, bethi bezala gure herrian, gauza tipien kausaz per-
sonak elkhar ehotzen bait zituten, batzu ganbotarrak bait
ziren eta bertzeak oinaztarrak. Holakotz Pisara ta Fiorentza-
ra itzuli behar nukela nire buruari erran neraukon hor bizi
ziren gizon eta poeta handiei neuk' herrialde hauietan ikhu-
si nuena kontatzekotz. A.D. 1450.

Huntara' Hezeroko Aztiak erran zerautanaren ekhinzaz
joan nintzen Fiorentziara Hiri hau' zinez heiek erran zerau-
taten «loren hiria» bait da, eta ethorri nintzenetik berhala
enthelagtu nuen, nola hiri huntan batez ere dagozen lore ede-
rrenak' hor bizi diren gizon hospetsuak diren. Hiri huntan
ez da gerthatzen Uaskoen herriko semeetan ohia denez, nora
ta Itsas Belatzenaren erdian zegozen hiriak desageri direne-
tik, bakharrik kainensemeak ethorriak diren, non eta bakha-
rrik Kainen leinukoak ez direnak' Iliona ausiabartu zutenean'
ethorriko Hektoren semeen leinu ttipi-ttipi batzu diren.
Fiorentzan gizon jakintsunak maithe dituzte, eta ez dagotza
uaskoak bezala inartsiak betherik, eta hok baino gehixegoa
direnak hil nahi ez dituzte. Hortakotz Fiorentza da gizon no-
bleen eta izpiritu nobledunen herria, eta ez Euskalherria;
zeren eta hemen' egiazko Hektoren semeak talde ttipi-ttipi
bat baizik ez bait dira.

Fiorentzan' hunela oso gizon famatsu bat ezagutu ukhan
nuen, Argyropulos izenekoa; haren izenak erraiten duenez,
gizon hunek ba zedukan bere gorphutzean egiazko zilharrez-
ko bihotz bat. Huntara egun batetan erran zerautan: «Ethor
zaitez nerekin, ethorkizunean gizon handi handi bat izanen
den haur jaioberriaren ikhustera». Biok joan ginen Piero di
Cosimoren ikhustera, zeinen emazteak, Urtharrilaren lehe-
nean seme bat eduki bait zuen. Eta Pierok' haur ttipia era-
khutsi zeraukun, eta Argyropulori: erran zeraukon: «Semetto
hau' zure ikaslea izanen da. Eta hari irakatsi behar derauko-

(Agiaruk behatu nahi ez da nasa)

zu, bai zure hizkuntzaz, bai eta zure herrian gizon zaharrek eta hospe handikoek irakatsi zutena, nire semetto haur, gure hiriarentzat eta mundu fidel osoarentzat Iguzki berri bat bezalako bilhaka ledin». Neuk ere Lukretia Tournabonin semea ikhusi nuenean ba nekien, Hezeroko Aztiek niri erranikako Asturua hasten zela. Orduan Argyropulok erran zerautanez Byzantio hiriaren ikhusterat joan nintzen, zeren eta mementu hauietan basamortutik ethorri ziren barbaro odol-zaleek hiri ospetsu hau, jainkoren thronoa, setiatzen bait zuten. Barbaro odolzale eta infidel hauk' Zeltxukoak ziren... eta huntara ere Hezeroko Aztiek niri erranikako bertze propheetiaren parthe bat hulertzzen nuen. Bai joan izan behar nukkeen eta ba nekien hunela' hiri haur infidelen eskuetan eta menpean erortzekoa zela... bainan haur baino gehiago Hezeroko Aztiek erran zerautaten ezen, hiri hau' Zeltxuko barbaroen menpean izan dadino, bethiere zoritzarra gure europar herrietan izanen zela. Barbaro Zeltxuko hauk' mementu huntan Mahometoren adoratzaileak ziren, bainan hau baino gehiago Belzebuthen semeak zirelaketz, munduari soilik triskatzen ekhartzen dakite.

Berriro Fiorentzara itzuli nintzen, eta hemen berriro bertze gizon handios bat ezagutu ukhan nuen. Haren izena Meser Leon Baptista Albertena zen. Libururik asko iratzi zuen, eta hauietan oso ona zena: De re aedificatoria.

Alberti, ethorkiz fiorentzara zen bainan Genuan jaioa. Hunela kontatu nerauen nola Gaztelarrak' Zeltxukoak bezala uharte hauietarat heldu ziren, eta hor zegozen gauza guztiak triskatzen zituzten. Orduan Hezeroko Aztiek erran zerautaten: «zuok ere uaskoek' zuen artean kainen odoleko genterik asko duzue, gaztelauak ere' baino tzarragoak; bainan bakharririk zuen artean gizonen talde ttipi, oso ttipi-ttipia ba duzue, Hektor heroi noblearen semeak direnak. Zu Avendaño hori, hauietarikoa bait zara; beraz ez zaitetz itzul kainsemeak gana, gorrotetsiko bait zaituzte, izterbegiak direlako kainseme guztiak bezalakoak. Joan zaitetz Antenoren eta Ainearen semeak gana, eta hor konta iezezu guk zuri kontatuko derautzugun guztia, ezen: Itsaso Belatzenaren erdinan zegoen hiri

hospetsu hura desageri zenean, hor bizi ziren Belatz-Semeak, batzu Borthuetara joan zirela, eta bertze batzu, Arratsaren Herrira: Hemen hiri ormekoak iraike zituzten, eta ber heiekin eraman zuten jainko handiaren irudia berriro jainkoen baitha batetan iphini zuten: jainko hunen izena *Gezalkoa* den, zeren eta Itxas Uren jainkoa bait zen. Egun batetan horra joan behar duzue, eta hara joaiteko Gezalkoak' itxasoaren gainean bide batzu finkatu ditu, bata gure Hezero huntan hasten da». Hau guzti hau' neuk orduan Albertiri eta bertze genuar jakintsu batzuei kontatu nerauen, A.M.D.G., harat joan litezentzat. Bai bada, halakotz hulertu nuen zergatik Konstantinopoliaren templo handiari *Hagia Sophia* izena eman zeraukoten, eta zergatik Bruneleskik Fiorentzan haren pareko bertze templa bat iraike zuen. Bietan nunbait Pallas Athenaren jakintzaren irudia gordetzen zutelakotz. Beinan Athenaren jakintza ez dute lortzen inartsiatz betherik dagoen kainseme uaskoek. Hortakotz gauza valiodunen izterbegiak eta etsaiak dira, eta egun batetan desgeriko dira, hauk ere' uretan arrastorik utzi gabe. Eta soilik Belatz-jainkoen erresumara joanen dira, beren zainetan odol noble dutenak, eta buruan begi urdinak, Ekhiaren argia ikhus dezaketenak.

Heien jainkoa' hunelako baitha batetan zaintzen da, zeinen izena *theokalia* bait da, zeren eta Astalandako gizaseme jakintsunen zainetan jariatzen bait da jainkoen leinuko odola. Hortakotz kainsemeek gorrotatzen dituzte, zeren eta haien zainetan soilik eta bakharrik bait dioa Asten Heitako zakhurren odola. Hauxe berhau' beraz da Hezeroko aztiak kontatu zuten profheteia.